

Dirk Luyten

DE «OPDRACHT» VAN DE REGERING AAN HET GALOPIN-KOMITEE OP 15 MEI 1940

Messieurs, nous vous confions la Belgique, die woorden zou P.H. Spaak gebruikt hebben, in het gesprek waarin hij samen met C. Gutt aan A. Galopin, M.L. Gérard en F. Collin, de opdracht gaf om de industriële productie in België te handhaven tijdens de bezetting¹.

Over deze zgn. «vertrouwensopdracht» is na de bezetting heel wat te doen geweest, in het kader van de bestraffing van de economische kollaboratie. Tijdens WO II had de Belgische industrie immers goederen, soms semi-militaire, geleverd aan Duitsland en zich blootgesteld aan vervolgingen op basis van art. 115 van het Strafwetboek dat alle leveringen aan de vijand in principe met de doodstraf sanktioneerde. Na WO I was dit artikel strikt geïnterpreteerd en met een relatief grote gestrengheid toegepast².

Het artikel was nog onverkort geldig en een toepassing zoals na 1918 zou uitmonden in een massale repressie tegen de ondernemers. Er moesten dus tegenstrategieën ontwikkeld worden. Dat gebeurde tijdens de bezetting in de vorm van de theorie van de «noodtoestand», een doctrine die door het Galopin-komitee uitgewerkt werd³.

Na de oorlog heeft het Galopin-komitee bij monde van F. Collin, G. Blaise, de opvolger van Galopin, en M.L. Gérard de stelling verdedigd dat zij op 15 mei 1940 van Spaak en Gutt een algemene vertrouwensopdracht kregen, die een hervatting van de industriële productie inhield en de eraan verbonden leveringen aan Duitsland⁴.

Dat er op 15 mei 1940 een onderhoud plaatsvond met de 3 leden van het latere Galopin-komitee lijkt geen twijfel, zoals het ook zeker is dat

1 M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nood breekt wet. Economische collaboratie of accommodatie. Het beleid van Alexandre Galopin, Gouverneur van de Société Générale tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)*, Tielt, 1990, p. 19.

2 R. DE RIJCKERE, *Les secours aux ennemis de l'Etat*, Brussel, 1945 (heruitgave van studies uit 1919 en 1920).

3 M. VAN DEN WIJNGAERT, *opcit.*, p. 47.

4 G. BLAISE - M.L. GERARD - F. COLLIN, *Rapport à Messieurs Spaak & Gutt (Livre Bleu)*, oktober 1944, p. 4 (ARCHIEF SOCIETE GENERALE, Brussel - niet geklasseerd).

Spaak en Gutt vroegen om de weddes van de ambtenaren uit te betalen en daarvoor een mandaat gaven ⁵.

Een formeel bewijs van de algemene vertrouwensopdracht werd nog nooit gevonden. Het bestaan ervan wordt alleen gestaafd door verklaringen van belanghebbenden in de periode na WO II, zoals het *Livre Blue*, het geschrift waarin de vertegenwoordigers van het Galopin-komitee verantwoording aflegden over hun beheer. Verder is er nog een verslag van M.L. Gérard, opgesteld op 30 juni, 6 weken na de feiten ⁶.

In de archieven van de *Société Générale*, van de Kredietbank (papieren Collin), van M.L. Gérard, vonden we evenmin een bewijs voor het bestaan van de opdracht de industriële productie verder te zetten.

De laatste bron die uitsluitsel zou kunnen geven over hetgeen zich precies afspeelde op 15 mei 1940 zijn de verslagen van de ministerraden. Ze werden onlangs opengesteld voor de periode 1940 - augustus 1944 voor wetenschappelijk onderzoek en geven informatie over de engagementen die op 15 mei 1940 werden aangegaan. Deze bron, gekombineerd met andere archiefstukken, laat toe om de houding van de regering t.a.v. het Galopin-komitee te reconstrueren en geeft opheldering over een kwestie die in de discussie over de economische kollaboratie van cruciaal belang is geweest.

In dit artikel zullen we vooral op basis van deze verslagen de draagwijdte van het gesprek op 15 mei onderzoeken.

I. HET ONDERHOUD VAN 15 MEI

In de verslagen uit de periode 1940-44 is op verschillende momenten expliciet sprake van het onderhoud, op 15 mei, in de verslagen van de dagen onmiddellijk voorafgaand aan de opdracht.

Bovendien vinden we in verslagen uit de daaropvolgende jaren nog verwijzingen naar de politiek van de regering inzake de ravitaillering van het bezette gebied en de activiteit van de industriëlen. Ze lichten ons in over de houding van de regering tegenover de industriëlen en verwijzen bijgevolg impliciet naar de draagwijdte van het onderhoud van 15 mei. De verslagen uit mei 1940 zijn in principe de meest betrouwbare. Ze werden geredigeerd net voor of net na het onderhoud en zijn nog niet beïnvloed door de oorlogsgebeurtenissen of het klimaat van de repressie. Uit de documenten blijkt dat de regering aan de aanwezige bankiers enkel en

5 J. GERARD-LIBOIS - J. GOTOVITCH, *L'an 40 - La Belgique occupée*, Brussel, sd. 16e uitgave), p. 171-172.

6 E. VERHOEYEN, *België bezet. 1940-44*, Brussel, 1993, p. 87.

alleen vroeg om in te staan voor de betaling van de ambtenaren die in het land moesten blijven. Op 11 mei kreeg C. Gutt de opdracht om de mogelijkheid te onderzoeken om die weddes uit te keren: *par l'intermédiaire d'une personne de confiance n'exerçant pas de fonctions publiques*⁷. Van een vertrouwensopdracht was hier geen sprake, van een comité evenmin. (*Une personne*).

De raad van de voormiddag van 15 mei verklaarde zich akkoord om baron Vaxelaire, A. Galopin, M.L. Gérard, P. Tschoffen, F. Collin en E. Van Dievoet met de betaling van de ambtenaren te belasten. Van een vertrouwensopdracht was ook hier geen sprake⁸. Dat was evenmin het geval in het verslag dat C. Gutt uitbracht over het onderhoud met het comité. De raad onderschreef Gutt's engagement waarbij de regering zich ertoe verbond de sommen die door een speciaal fonds zouden worden uitgegeven voor de betaling van wedden en pensioenen later te vergoeden⁹. De afwezigheid van een algemene vertrouwensopdracht wordt niet alleen onderstreept door het ontbreken van een formele verwijzing, ook het feit dat Gutt met de zaak werd belast en hij er verslag over uitbracht is betekenisvol. Hij stond als minister van Financiën in voor de betaling van de ambtenaren, wat nogmaals illustreert dat het er in de eerste plaats om ging de continuïteit van de betaling van de door de overheid gesalarieerden te verzekeren.

In de geest van de regering was er helemaal geen sprake van om de industriële produktie op min of meer grote schaal te hervatten. De regering dacht op dat moment dat het scenario van WO I zich zou herhalen, waarbij de ravitaillering van België zou verzekerd worden vanuit de V. S. Minister van Volksgezondheid M.H. Jaspar bracht de ministerraad ervan op de hoogte dat de nuntius en de ambassadeurs van de VS en Spanje bereid waren een comité te patroneren dat zou instaan voor de ravitaillering van het land. Spaak kreeg van de raad de opdracht om Hoover te vragen de taak die hij tussen 1914 en 1918 op zich genomen had ook nu waar te nemen¹⁰.

De regering rekende er bijgevolg op dat het land zou kunnen bevoorrad worden door de V. S., en in dat geval was een algemene hervatting van de industriële produktie niet nodig om het land van voedsel te voorzien, zoals Galopin in zijn nota van 15 juli 1940 aanvoerde¹¹.

In de daarop volgende dagen ijverde de regering voor de organisatie van de ravitaillering vanuit de V.S. Niet alleen Spaak, maar ook premier H. Pierlot kwam tussen. De V.S. hadden hun principiële akkoord gegeven op

7 *Conseil de Cabinet du 11 mai 1940 à 15.45 heures* p. 8 (ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, Brussel (ARA), *Ministerraden*, Mikrofilm 2081/1).

8 *Conseil de Cabinet tenu à Ostende le 15 mai 1940 à 11.30 heures* p. 2 (*ibid.*).

9 *Conseil de Cabinet du 15 mai 1940 à 17.15 h.* p. 3 (*ibid.*).

10 *Conseil de Cabinet tenu à Ostende le 15 mai 1940 à 11.30 heures* p. 2 (*ibid.*).

11 *Devons-nous reprendre la production industrielle en Belgique et dans quelle mesure?* (ARCHIEF SOCIÉTÉ GÉNÉRALE, Brussel - niet geklasseerd).

voorwaarde dat de Duitsers niet zouden profiteren van de voedselhulp¹². Drie dagen later werd ook ingegaan op een Spaans verzoek om voor België's ravitaillering te zorgen. Spaak, die aanwezig was op het onderhoud van 15 mei, toonde zich bij al deze pogingen zeer actief¹³.

Pas op 18 juni, toen duidelijk werd dat Frankrijk de strijd zou staken, dook het perspectief op van een blokkade van het continent door de bezetter. A.E. De Schrijver stelde dat de Belgische bevolking zou uitgehongerd worden¹⁴. Pas toen stelde de regering het probleem van de ravitaillering in hetzelfde kader als Galopin deed in zijn nota van 15 juli; een politiek waarvan de zakenlui beweerden dat hij voortvloeide uit de opdracht van 15 mei.

Uit dit alles blijkt dat de regering op 15 mei 1940 en tot 18 juni nog uitging van de hypothese dat ons land niet zou verplicht zijn industriële produkten uit te voeren om aan voedsel te komen, maar dat het zou geravitaillerd worden vanuit de V. S. Een vertrouwensopdracht in de zin van een hervatting van de produktie om het noodzakelijke voedsel te kunnen invoeren was in die kontekst niet denkbaar. De activiteiten van de regering in de daarop volgende maanden tot aan de bevrijding onderstrepen die stelling.

II. DE REGERING EN DE BELGISCHE EKONOMIE TOT AAN DE BEVRIJDING

In juli en augustus 1940 werd verder geprobeerd om het bezette gebied vanuit de V.S. te bevoorraden. Daarvoor werd een beroep gedaan op Georges Theunis, en Pierlot en Spaak zouden naar de V.S. gaan om de nodige demarches te doen. Einde juli - toen was in België de industriële produktie al hervat en had Galopin zijn doctrine al geformuleerd - was de regering de mening toegedaan dat er nog geen gevaar voor hongersnood bestond, wat o.m. bleek uit de klandestiene export van voedsel naar Duitsland via Luxemburg¹⁵.

Het grote belang dat de regering hechtte aan de ravitaillering wordt geïllustreerd door het feit dat de ministers het in augustus 1940 veel meer aangewezen achtten in de V.S. aanwezig te zijn om de ravitaillering te regelen dan naar Londen te gaan¹⁶.

12 *Conseil de Cabinet tenu à Poitiers le 8 juin 1940 à 15 heures*, p. 4 (ARA, Ministerraden, Mikrofilm 2081/11).

13 *Conseil de Cabinet du 11 juin 1940 tenu à 9.20 heures*, p. 2 (*Ibid.*).

14 *Conseil de Cabinet tenu à Bordeaux le 18 juin à 8.15 heures*, p. 2 (*Ibid.*).

15 *Conseil de Cabinet tenu à Vichy le 21 août 1940 à 11 heures*, p. 2 (*Ibid.*).

16 *Ibidem*, p. 1-2 en *Conseil de Cabinet tenu à Vichy le 22 août 1940 à 18.15 heures*, p. 1 (*Ibid.*).

Ook toen de regering zich in Londen gevestigd had, werd verder geprobeerd om de ravitaillering van België vanuit de V. S. te verzekeren, ondanks de moeilijkheden die dat veroorzaakte met de Britse regering die weigerachtig bleef staan tegenover elke versoepeling van de blokkade¹⁷.

De regering kwam nog op andere manieren tussen om de ravitaillering te verzekeren. In april 1941 verklaarde de raad zich akkoord om deviezen ter beschikking te stellen van de Belgische overheden in het kader van de onderhandelingen met de Sovjetunie over voedselleveringen¹⁸. Vooral via Portugal en het Rode Kruis spande de regering zich in om voor extra-voedsel voor het land te zorgen. In 1942 werd op die manier voor 300 miljoen frank per jaar uitgegeven¹⁹.

De regering maakte zich sterk dat ze in niet-bezet gebied over voldoende fondsen beschikte om de ravitaillering vanuit het buitenland te financieren²⁰. Zelfs in 1943 probeerde de Belgische regering nog de toelating te krijgen om tussen te komen om de «soudure» van de ravitaillering te maken²¹.

Nog tot in 1941 hoopte en probeerde de regering België van overzee te bevoorraden. Mocht ze op 15 mei aan de financiers de toelating gegeven hebben te produceren en te leveren aan Duitsland in ruil voor voedsel, dan zouden deze stappen en de financiële inspanningen geen enkele zin gehad hebben.

Een derde argument voor de stelling dat er van een vertrouwensopdracht van de regering aan het Galopin-komitee geen sprake was, zijn de discussies over een nota van de Staatsveiligheid waarin werd gesuggereerd direkte en indirekte industriële sabotage aan te moedigen. Gutt was gekant tegen het sturen van instructies naar het bezette gebied omdat de industriëlen daar toch geen rekening zouden mee houden. Hij was er evenmin voor te vinden de schade die de industriëlen tengevolge van die sabotage ondervonden te vergoeden. Pierlot en Spaak zaten op dezelfde golflengte²². J. Hoste kantte zich fel tegen een eventuele schadevergoeding - zoals de andere ministers - omdat ... *la règle de principe qui s'impose est le refus de travail pour l'ennemi*. Hij werd door niemand tegengesproken²³.

17 *Conseil de Cabinet du vendredi 15 novembre 1940 à 15 heures*, p. 3. *Conseil de cabinet du vendredi 10 janvier 1941 à 10.30 heures*, p. 4. *Conseil de Cabinet du jeudi 20 mars 1941 à 10.30 heures*, p. 2 (*Ibid.*).

18 *Conseil de Cabinet du jeudi 17 avril 1941 à 11 heures*, p. 2 (*Ibid.*).

19 *Conseil de Cabinet du mercredi 11 février 1942 à 10 heures*, p. 6 (ARA, Mikrofilm 2081/2).

20 *Procès verbal du Conseil de Cabinet du vendredi 29 août 1941 à 10.30 heures*, p. 4 (ARA, Mikrofilm 2081/1).

21 *Procès verbal du Conseil des Ministres. Séance du mardi 4 mai 1943 à 10 heures*, p. 1 (ARA, Mikrofilm 2081/2).

22 *Procès-verbal du conseil des ministres. Séance du 11 juin 1942 à 10 heures*, p. 1 en *Procès-verbal de la réunion du conseil des ministres du 26 août 1942*, p. 4 (*Ibid.*).

23 *Ibid.*, p. 2.

De opstelling van de regering op het vlak van de ravitaillering en de terughoudendheid om aan het bedrijfsleven instructies te geven zijn in strijd met het bestaan van een vertrouwensopdracht van algemene economische aard. Mocht die bestaan hebben dan is het hoogst verwonderlijk dat de regering tijdens de bezetting geen stappen ondernomen heeft om art. 115 aan de door haar instructies nieuw geschapen toestand aan te passen, want zoals aangestipt was dat artikel na WO I zeer streng geïnterpreteerd.

III. TOCH EEN VERTROUWENSOPDRACHT ?

De «opdracht» kwam in november 1944 opnieuw op de ministerraad, n.a.v. publikaties in *Le Soir* waarin het onderhoud van 15 mei werd onthuld en de *silences* van de regering werden gehegeld. Bij die gelegenheid gaven Spaak en Gutt een nieuw relaas van het onderhoud op 15 mei. Spaak legde nu een licht afwijkende verklaring af over de inhoud van het gesprek. Er was volgens hem alleen sprake van een mandaat om de ambtenaren uit te betalen, niet over andere zaken. Wel hadden Spaak en Gutt aan de aanwezige industriëlen gezegd dat het land behoefte had aan *guides moraux* en hen gevraagd die rol op zich te nemen, aangevuld met andere personen. Spaak verklaarde ook te kunnen instemmen met de konklusies van het *Livre Bleu*, maar de vraag in hoeverre ze ook werden toegepast bleef open. Daarover mocht de regering niet oordelen, dat was de taak van de rechterlijke macht²⁴. Spaak stelde echter dat de regering in Londen geen enkel rapport of geen enkele indicatie kreeg over de algemene vertrouwensopdracht.

Op het eerste gezicht spreken deze verklaringen de eerder gedane vaststellingen tegen. Voorzichtigheid is echter geboden. Spaak verklaarde zich post factum akkoord met de konklusies uit het *Livre Bleu*, maar zegde niet dat de besluiten uit het *Livre Bleu* voortvloeiden uit de opdracht die de regering op 15 mei had gegeven. Met de stelling dat het land behoefte had aan *guides moraux* werd niet gezegd dat het land behoefte had aan een hervatting van de economische activiteit binnen de grenzen bepaald door het Galopin-komitee. Bovendien wilden de andere regeringsleden niet zover gaan als Spaak.

Pierlot stelde zich niet te kunnen herinneren dat de regering aan Galopin, Gérard en Collin gevraagd had: ... *d'être les conseillers moraux de la nation*²⁵. Belangrijker is het getuigenis van Gutt. Hij was zoals aangestipt binnen de regering in 1940 belast met de kontaktnaam van de financiers en had via Portugal en F. Cattier kontakten met Galopin. De

24 Uittreksel uit het verslag van de ministerraad van 16 november 1944 (Eigen verzameling documenten).

25 *Ibid.*

«dokumenten aan Lissabon» - korrespondentie tussen Gutt en Galopin via F. Cattier - werden in 1946 gepubliceerd om aan te tonen dat de industriëlen handelden met medeweten en goedkeuring van de regering²⁶. Gutt zegde op de ministerraad het volgende: *La conversation qui a eu lieu avec M. Galopin, Max-Léo Gérard et Colin (sic) s'est ressentie des souvenirs de guerre 1914-1918. Le Gouvernement avait en vue le Comité National qui s'était formé à cette époque et il ne voulait pas, si la même situation se reproduisait au cours de la présente guerre, laisser le futur comité sans une indication ni un encouragement. Il n'a jamais été parlé de collaboration industrielle puisque à l'évidence personne ne l'avait en tête au moment de la conversation*²⁷.

Het getuigenis van Gutt is verhelderend voor de precieze inhoud van het gesprek op 15 mei. Van een vertrouwensopdracht in de zin van een hervatting van de economische activiteit was geen sprake, de regering ging er op 15 mei immers vanuit dat het scenario van WO I zich zou herhalen, waarbij de industrie niet of zeer weinig zou moeten produceren omdat de ravitaillering vanuit het buitenland zou geschieden. Het Galopin-komitee zou dan, uitgebreid met andere vertrouwenspersonen, dezelfde rol spelen als het «Nationaal Hulp- en Voedingscomité» tijdens WO I. De auteurs van het *Livre Bleu* konden in deze vertrouwensmissie allerminst een rechtvaardiging vinden voor de productiepolitiek.

Het relaas dat Gutt hier geeft stemt volledig overeen met de regeringspolitiek in de eerste bezettingsmaanden die erin bestonden om te proberen de ravitaillering vanuit de V. S. te organiseren.

De verslagen van de ministerraden vervangen natuurlijk geen tegensprekelijk verslag van het onderhoud van 15 mei 1940, maar één zaak is zeker: Van een mandaat van de regering aan Galopin, Gérard en Collin om de economische activiteit te hervatten en daarover een doctrine uit te werken was geen sprake, om de eenvoudige reden dat het probleem zich op dat moment nog niet **kon** stellen, zoals Gutt terecht opmerkte. De algemene vertrouwensopdracht waarover de industriëlen spraken, kan hoogstens betrekking gehad hebben op de ravitaillering opgevat zoals tijdens WO I. Dan is het nog de vraag of dit punt ter sprake werd gebracht door Gutt en Spaak, daartoe gemandateerd door de regering of integendeel de bankiers dit probleem opwierpen. In de verslagen van de ministerraad uit mei 1940 is van een mandaat in die zin alvast geen sprake.

Nauwkeurige analyse van documenten van Collin, Blaise en Gérard bevestigen Guts relaas van het gesprek van 15 mei. In een nota van 17 juli 1946 opgesteld door Blaise naar aanleiding van Spaaks verklaringen in de Kamer in juni 1946, waarin hij het bestaan van een mandaat ontkende, werd een en ander genuanceerd.

26 E. VERHOEYEN, *De regering en het Galopin-comité: een spel van kat en muis*, in J. GILLINGHAM, *Geld maken in oorlogstijd. Economische collaboratie 1940-1945*, Leuven, 1979, p. 201.

27 Zie noot 24.

Er was geen speciaal mandaat om het land aan het werk te houden, zoals nochtans in het *Livre Bleu* gesteld werd. Blaise sprak nu over een mandaat van algemene aard dat zeker **een werkhervatting niet uitsloot**, maar dus logischerwijze ook niet in het oorspronkelijke mandaat vervat was. Ook in dit dokument wordt a contrario de juistheid van Gutts versie van de feiten bevestigd. Volgens Blaise, die zich baseert op een getuigenis van Collin, vroeg Galopin **na** de uiteenzetting van de ministers: *Vous ne voulez tout de même pas que nous fassions de la Belgique un cimetière?* Dit impliceert zeker niet dat Spaak en Gutt initieel gesproken hebben over het uitwerken van een productiepolitiek ²⁸.

Op 13 oktober 1944 hadden de financiers een onderhoud met hun opdrachtgevers om zich te verantwoorden over de manier waarop ze hun mandaat hadden uitgeoefend. M.L. Gérard redigeerde met het oog hierop een nota over de grondlijnen van de productiepolitiek, die voorgelezen werd en later zou overhandigd worden aan de regering. Gérard stelde daarin dat de productiepolitiek werd gekoncipieerd onmiddellijk na de bezetting van Brussel. Collin was het daar niet mee eens. Tussen dat tijdstip en de kapitulatie van het Belgisch leger was er wel consensus om zoals in WO I voor de bevolking essentiële sectoren zoals de maalterijen terug op te starten. Van een productiepolitiek zoals vastgelegd in de Galopin-doctrine was toen nog geen sprake: *Comment eût-on pu la définir d'ailleurs avant l'écroulement total de la France, qui modifiait si substantiellement la situation à l'Ouest?* vroeg Collin zich af, die daarmee Gutts stelling nogmaals bevestigde ²⁹.

Het stilzwijgen van de regering wordt nu ook begrijpelijk. Wat ze ook deed, ze werd altijd voor de kar van een of andere groep gespannen. De industriëlen streefden naar een wijziging van de strafwet, die ze gemakkelijker zouden verkrijgen als ze konden aantonen dat ze handelden in opdracht van de regering ³⁰. Anderzijds zou een ontkenning van een opdracht de positie versterken van de linkerrijde die aandrang op een strenge repressie van wat de grote economische kollaboratie werd genoemd. De regeringsleden waren zich daarvan goed bewust en wilden aan de rechterlijke macht de vrijheid laten om de criteria inzake de toepassing van art. 115 vast te leggen. Dat was de opinie van Justitieminister H. Verbaet en van C. De Visscher, minister zonder portefeuille en tijdens de bezetting vaak raadgever van Galopin. Hij vond de konklusies m.b.t. de grenzen van de productiepolitiek vastgelegd in het *Livre Bleu* uitstekend, maar: *... pour sa part, il ne donnerait aucune adhésion publique à ces principes* ³¹. Het is merkwaardig dat een regeringslid dat in zeer nauw contact gestaan had met Galopin een dergelijk standpunt zou innemen als

28 G. BLAISE. *Note relative à la mission confiée par le Gouvernement à M.M. Galopin, Gérard et Collin*, 17/VII/1946, p. 2-3 (ARCHIEF SOCIETE GENERALE, Brussel, Papieren Galopin).

29 Brief van F. Collin aan M.L. Gérard 27.X.1944 (ARCHIEF KREDIETBANK, Antwerpen, Papieren F. Collin, Map briefwisseling 1944-1954).

30 E. VERHOEYEN, *De regering...*, p. 207.

31 Zie noot 24.

er een onomstotelijk bewijs was voor de opdracht zoals zij door de leden van het Galopin-komitee geïnterpreteerd werd.

Nu we de precieze draagwijdte van het onderhoud op 15 mei kennen wordt ook het stilzwijgen van Gutt in de naoorlogse polemieek begrijpelijk³². Als hij de ware toedracht van de opdracht publiek had toegelicht, zou de positie van de grootindustrie verzwakt worden.

La recherche historique relative à la Seconde Guerre mondiale a été lente à se mettre en route en Belgique, certainement en ce qui concerne les expériences de Belges dans les camps nazis. L'idée très répandue que l'on ait tout maintes fois des camps nazis est inexacte. Beaucoup de choses sont connues d'une manière erronée et beaucoup reste inexplicé ou expliqué d'une manière qui n'est pas valable. On en est encore largement à un stade mytique, pré rationnel et moral, ce qui, étant donné l'énormité de l'événement, n'a rien d'étonnant. Quelques historiens tiennent par respect, d'autres se retiennent parce que tout n'est pas encore connu. Mais le rôle social des historiens comporte une tâche et une responsabilité «pédagogiques»: ils doivent élaborer un récit avant que tous les détails soient vérifiés ou puissent l'être et dans la perspective du présent et de l'avenir, ils doivent aussi travailler dans une optique démythificatrice.

Un examen des publications belges sur les camps jusque fin 1992 révèle que l'on a actuellement des connaissances plus sûres sur les victimes et les prisonniers ails que sur d'autres catégories de prisonniers et de victimes. Le retard tardif de la recherche, couplé à la manoeuvre de «rattrapage» de la recherche internationale en ce qui concerne l'extermination des juifs dans les années 70-80 n'y est sans doute pas étranger.

Une page obscure, obscure est mieux éclaircie dans l'article: les derniers semaines avant 1945 des camps de concentration. A ce propos il existe grosso modo deux visions: une intentionnaliste et une fonctionnaliste. Dans la vision intentionnaliste, Himmler aurait ordonné d'exterminer tous les prisonniers. L'ordre aurait été donné quelques jours après la libération de Buchenwald (11 avril). Les rares sources soutiennent à peine la critique historique. Si l'on confirme la possibilité d'un tel ordre à la chronologie des événements dans les camps liés un à un, cet ordre devient hautement irréaliste.

Il ne fait aucun doute que le bruit courait depuis longtemps dans différents camps que les prisonniers seraient massacrés en «extrême». La naissance de telles rumeurs dans des situations extrêmes est fréquente et d'un point de vue psychologique et sociologique, elle est aussi plus que compréhensible.